

«Тасдиқ мекунам»

Ректори Донишгоҳи миллии
Тоҷикистон, академики АИ ҶТ,
доктори илмҳои филологӣ,
профессор

М. С. Имомзода
соли 2019

Тақриз

**ба кори диссертационии Мирзораҳматова Гулнора Миралиевна дар
мавзӯи “Рӯзгор ва осори Мирзо Қадам”, ки барои дарёфти дараҷаи
илмии номзади илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.01.01. – Адабиёти
тоҷик пешниҳод шудааст.**

Солҳои охир ба шарофати Истиқлол дар адабиётшиносии муосири тоҷик
омӯзиши ҳаёту эҷодиёт ва нашру таҳқиқи осори шоирони то ҳанӯз
шинохтанашуда, ки дур аз марказҳои асосии адабӣ дар музофотҳо зиндагӣ
карда, ба эҷоди асарҳои манзуму мансур машғул шудаанд, чун шоҳаи ҷадиди
пажӯҳиши вусъат ёфтааст. Аз ҷумлаи ҷунин музофотҳо яке Роғ мебошад, ки
имрӯзҳо бо муаррифии ҷанде аз адібони дар он ҷо зиндагӣ ва эҷод намуда
ҳамчун яке аз марказҳои адабии тобеи Бухорои Шарқӣ шинохта шудааст.
Ҳавзаи адабии Роғ, тибқи ҳулосаҳои таҳқиқоти адабиётшиносон И. Икромов,
Қ. Наимов, Ш. Ватанов ва дигарон, дар асри XIX ва ибтидои қарни XX
бештар маъруф будааст. Намояндагони маъруфи ин ҳавзаи адабӣ Мирзо
Қадам, Муҷрими Роғӣ, Муҳлис, Мисраъ, Мирзо Булбул, Лиқои Роғӣ, Бисмил
будаанд, ки то ҳол рӯзгору осори на ҳамаи онҳо таҳқиқ шудааст. Аз ҷумлаи
адібони мазкур, ки ба таҳқиқи бештар ниёз доранд, яке Мирзо Қадам
мебошад. Аз ин дидгоҳ, диссертатсияи Мирзораҳматова Гулнора
Миралиевна, ки таҳти унвони “Рӯзгор ва осори Мирзо Қадам” ба омӯзиши
рӯзгору осор ва масъалаҳои алокаманд ба мазмуну мундариҷаи ғоявӣ ва
хусусиятҳои сабкию бадеии ашъори Мирзо Қадам баҳшида шудааст, аз
аҳамияти назарию амалии маҳсусе бархурдор мебошад.

Тозагӣ ва арзиши илмии диссертатсияи тақризшаванд аз он иборат аст, ки дар он бори нахуст дар адабиётшиносии муосири тоҷик зиндагинома ва мероси адабии яке аз шоирони камтар таҳқиқшудаи мухити адабии Роғи охири асри XIX ва ибтидои асри XX мавриди таҳқиқи монографӣ қарор дода шудааст. Натиҷаҳои таҳқиқи муаллифи рисола на танҳо дар омӯзиши рӯзгору осори Мирзо Қадам муфид аст, балки дар таҳқиқи шоирони дигари мухити адабии Роғ ва нақши он дар раванди инкишофи адабиёти тоҷик дар давраи мавриди баҳс маводи арзишманди илмӣ дода метавонад.

Диссертатсияи Г.М. Мирзораҳматова аз муқаддима, се боб, ки ба фаслу зерфаслҳо тақсим шудаанд, хулоса ва китобнома иборат буда, дар ҳаҷми 152 саҳифаи чопи компьютерӣ бандубаст гардидааст.

Дар муқаддима аҳамияти пажӯҳиши мавзӯъ, дараҷаи омӯзиши он, ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқ, методологияи таҳқиқ, навовариҳо, инчунин, дар амал татбиқшавии натиҷаҳои он дар раванди таълим ва омӯзиши мавзӯъ муайян гардидаанд. Дар ин қисмати кор баҳши дараҷаи омӯзиши мавзӯъ муҳим буда, муллифи диссертатсия кӯшидааст, ки таърихи таҳқиқи илмии мавзӯъро бо зикри корҳои анҷомёфта ироа кунад. Ба корҳои илмии мавҷуд ва заҳматҳои муҳаққиқони қабл аз худ, аз ҷумла корҳои дар ин замина анҷомдодаи адабиётшинос И. Икромов, шогирдони ў ва дигар муҳаққиқону таҳиягарони “Девон” ва Қасас-ул-анбиё”-и манзуми Мирзо Қадам арзиш қоил шудааст, ки нишонаи амонати илмиро нигаҳ доштани унвонҷӯ мебошад. Дар ин росто назари интиқодие ҳам ҷой дорад, ки баъдтар зикр ҳоҳад шуд.

Боби аввали рисола – “Ҷараённи зиндагӣ ва мероси адабии Мирзо Қадам” аз се фасл иборат аст. Дар фасли аввали ин боб оид ба доираи адабии Роғ дар охирҳои асри XIX ва ибтидои асри XX маълумот дода шудааст, ки аз нигоҳи масъалагузорӣ бо рисолаи К. Наимов ҳамгун мебошад. Ба ҳар сурат, дар шакли мавҷуд аз рӯйи маводи фароҳамомада дар ин фасл дар ҳусуси таърихи ташаккул ва инкишофи доираи адабии Роғ ва чигунагии адабиёти тоҷик дар ин ҳавзаи адабӣ дар охири асри XIX ва ибтидои қарни XX тасаввурот пайдо кардан мумкин аст. Ду фасли дигари боби аввал ба

баррасии зиндагинома ва мероси адабии Мирзо Қадам бахшида шудаанд.

Боби дуюми рисола “Мазмун ва мундариҷаи ғоявии ашъори Мирзо Қадам” унвон дошта, аз се фасл иборат аст. Фасли охир ду зерфасл дорад. Фасли якум ба баррасии масъалаи мавқеи жанрҳои хурди лирикӣ дар эҷодиёти Мирзо Қадам ва муҳтавои асосии онҳо бахшида шудааст. Аз баррасиҳои унвонҷӯ маълум мегардад, ки Мирзо Қадам ба жанрҳои гуногуни хурди лирикӣ, ба мисли қасида, ғазал, қитъа, рубой, маснавӣ, муҳаммас, фард инояти бештар зоҳир мекардааст. Дар қолаби жанрҳои мазкур мавзӯъ ва мазмунҳои гуногун ифода шудаанд. Унвонҷӯ бар он ақида аст, ки “Мирзо Қадам ҳамчун як фарди чомеа дар давоми зиндагӣ бо ҳамаи бурду боҳт, расоию норасоӣ, неку бад бо мардум ҳамроҳу ҳамқадам буд, дар ҳеч ҳолат бетараф истода наметавониста, он ҳамаро ҳамчун як қаламкаш ҳатталимкон ба риштаи назм қашидааст. Вай дар ашъораш дар ифшои масъалаҳои зиёди зиндагӣ тавонистааст, то андозае муваффак шавад ва рӯхи замонро дар ашъораш таҷассум намояд” (сах. 53).

Андешаҳои тарбиявию ахлоқӣ дар ашъори Мирзо Қадам дар фасли дуюм баррасӣ гардида, соҳту таркибу муҳтаво ва аҳамияти тарбиявии “Қасас-ул-анбиё”-и манзуми шоир дар ду зерфасли фасли сеюми боби дуюм мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд. Унвонҷӯ бинобар киммати баланди адабӣ ва аҳаммияти бузурги тарбиявию маънавиро молик будани “Қасас-ул-анбиё”-и манзуми Мирзо Қадам ба ин асар арзиши зиёд қоил шуда, онро дар радифи шоҳасарҳои беназири адабиёти классикии форсу тоҷик ҳамсанг донистааст. Албатта, ин назари шаҳсии ўст, вале барои исботи ин даъво асос ва далели ба ҳақиқати воқеӣ мувофиктаре зарур аст.

Боби сеюми рисола таҳти унвони «Хусусиятҳои сабкиву бадеии Ашъори Мирзо Қадам» дар ду фасл фароҳам омада, ба баррасии забону сабки баён ва хусусиятҳои бадеии ашъори шоир бахшида шудааст. Унвонҷӯ ба забондонӣ ва истифодаи хуби шоир аз имконоти гӯишҳо ишора карда, вижагии дигари забонии осори манзуми шоир, баҳусус «Қасас-ул-анбиё»-и манзумро дар он мебинад, ки Мирзо Қадам ҳам ба “забони асили садсолаҳо

ба адабиёту фарҳангамон хидматнамудаи адабӣ, ҳам шеваи шевои маҳаллӣ” тақя намудааст. Содагиу равонӣ, корбурди таъбири ибораҳо, зарбулмасалу мақолҳои халқӣ аз ҷумлаи муҳтассоти дигари ашъори шоиранд. Дар эҷодиёти Мирзо Қадам шеърҳои ба лаҳҷаи роғӣ суруда шуда низ ҷой доранд.

Мабҳаси ниҳоии диссертатсияи мавриди назар ҳусусиятҳои бадеии ашъори Мирзо Қадам мебошад, ки ба баррасии санооти бадеӣ дар ашъори шоир оид аст. Ӯнвонҷӯ бар он андеша аст, ки Мирзо Қадам дар шеърҳояш барои оғаридани маъниҳои тозаву бикр аз як қатор санъатҳои бадеӣ, ба мисли ташбех, тавсиф, таҷохули ориф, тансикусифот, истиора, бароати истеҳлол, зукофиятайн, такрор, талмех, киноя, сиёкатулаъдод, муболиға, ихом, тарсें хеле моҳирона ва шоирона суд ҷустааст.

Хулосаҳои муаллифи диссертатсия дар чаҳордаҳ банд баён шудаанд, ки ҳар қадом дар асоси мабҳасе аз мабоҳиси аслии кор натиҷагирий шудаанд. Аз рӯйи хулосаҳои навишташуда бо натиҷаҳои куллии масъалаҳои асосии таҳқиқ ошнӣ пайдо кардан мумкин аст. Тарҳи умумии кор, равиши баррасии масъалаҳо, усулҳои таҳқиқ ва тариқи барҳӯрд бо маводи таҳқиқ барои дар оянда ба риштаи таҳқиқ қашидани масъалаҳои ҳамгун дар диссертатсияҳои дигар мусоидат карда метавонад.

Дар маҷмӯъ, диссертатсияи тақризшаванда кори илмии ба талабот ҷавобӣ буда, аз назари гузориши масъалаҳо, методологияи таҳқиқ ва арзишмандии назарию амалӣ аз аҳамияти маҳсуси илмӣ бархурдор аст. Ҷиҳатҳои назарӣ ва ҷанбаҳои амалии кор барои таҳқиқи масъалаҳои рӯзгор ва осори шоирони гумном ва камшинохташудаи таърихи адабиёти тоҷик судманданд. Маводи дар диссертатсия фароҳам омада ва натиҷаҳои таҳқиқро дар ҳалли масъалаҳои ҳамгуни адабиётшиносӣ ва навиштани китобҳо оид ба таърихи адабиёти тоҷик истифода бурдан мумкин аст.

Арзиши кори диссертатсионии Г.М. Мирзорахматова дар сурати қунунӣ бебаҳс аст, вале дар матни рисола баъзе норасоӣ ва иштибоҳоте ҷой доранд, ки минбаъд ба назари эътибор гирифтани онҳо ба манфиати кор ҳоҳад буд:

1. Унвончӯ ба корҳои пеш аз ӯ анҷомшуда, ки ба баязе масъалаҳои асосии таҳқиқи ӯ алоқаманданд, ишора кунад ҳам, тозагии кори диссертационии худро нисбат ба корҳои дигарон, аз ҷумла асарҳои Қ. Наимов ва Н. Икромов ба таври равшан маълум ва асоснок накардааст. Бинобар ин, дар фасли аввали боби аввал миёни гуфтаҳои диссертант ва андешаҳои Қ. Наимов дар монографияи “Муҷрим ва ҳавзаи адабии Роғи охири асри XIX ва аввали асри XX” фарқ гузоштан мушкил аст.

2. Байни вазифаҳои таҳқиқ ва муҳтавои асосии масъалаҳои ба дифӯъ пешниҳодшаванда фарке нест. Ин бахши диссертатсия ва фишурдаи он мувофиқи мақсад нест.

3. Боби дуюми диссертатсия ба баррасии масъалаҳои мазмун ва мундариҷаи ғоявии ашъори Мирзо Қадам бахшида шудааст, вале фаслҳои якуму сеюм ва як зерфасли он аз назари банду баст ва сохтори муҳтавоӣ ба масъалаи асосӣ чандон алоқаманд нестанд.

4. Масъалаи ҳусусиятҳои сабкӣ дар боби сеюми диссертатсия баррасӣ шудааст, вале унвончӯ дар таъйини муҳтассоти сабкии ашъори Мирзо Қадам ҳамаи вижагихоро ба эътибор нагирифтааст.

Барои муайян кардани мақом ва ҳунари шоирии Мирзо Қадам унвончӯ мебоист, ки масъаларо аз назари чигунагии истифодаи кофия ва радиф дар шеър, вазн, забон ва инҳиҷор аз меъёр таҳқиқ мекард.

5. Фехристи адабиёти иқтибосшуда дар нусҳаи тоҷикии фишурдаи кор дарҷ нашудааст.

6. Диссертатсия аз ғалатҳои имлой, услубӣ ва мантиқӣ орӣ нест, ки ин ҳолат ҳусни корро то андозае коҳонидааст: сах.: 2, 3, 4, 5..., 11, 12, 13..., 27, 31..., 53...

Норасоӣ ва иштибоҳоти зикршуда дар қиёс ба дастовардҳои унвончӯ дар рисола ҷузъӣ ва ислоҳшаванда буда, арзиши умумии диссертатсияро коста намегардонанд. Унвончӯ вазифаҳои ба миён гузоштаи худро асосан ҳал намудааст.

Фишурдаи диссертатсия ва панҷ мақолаи муаллиф, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандай Ҷумхурии Тоҷикистон чоп шудаанд, мазмуни асосии корро ифода мекунанд.

Ҳамин тавр, диссертатсияи Мирзорахматова Гулнора Миралиевна “Рӯзгор ва осори Мирзо Қадам” ҳамчун кори илмии асосан анҷомшуда ба талаботи КОА наздии Президенти Ҷумхурии Тоҷикистон ҷавобгӯ буда, муаллиф сазовори дарёғти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ аз рӯйи иҳтиёси 10.01.01 – Адабиёти тоҷик мебошад.

Тақризи муассисаи тақриздиҳанда дар ҷаласаи кафедраи таърихи адабиёти тоҷики факултети филологияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон мухокима шуд (қарори №7 аз 03.12.2019). Иштирок доштанд: 12 нафар. Натиҷаи овоздиҳӣ: тарафдор – 12 нафар, зид – нест, бетараф – нест.

Раиси ҷаласа,
доктори илмҳои филологӣ,
профессор М. Нарзиқул

Котиби ҷаласа,
ассистент Ф. Латифов

Эксперт,
доктори илмҳои филологӣ,
профессор А. Абдусатторов

Имзои М. Нарзиқул, Ф. Латифов
ва А. Абдусатторово тасдиқ мекунам
Сардори раёсати қадроҳо ва қорҳои
маҳсуси Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Тавқиев Э. Ш.

Нишонӣ: 734025 Ҷумхурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17,
E - mail: hasti70@mail.ru
Тел: (+992) 93-600-12-29; (+992) 2-24-64-80.